

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické publikace nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možné kontaktovat na adrese: Nakladatelství Masarykovy univerzity Munipress, Rybkova 19, 602 00 Brno.

All rights reserved. No part of this e-book may be reproduced or transmitted in any form or by any means without prior written permission of copyright administrator which can be contacted at Masaryk University Press, Žerotínovo náměstí 9, 601 77 Brno.

T. G. M.: Problém filozofie osobnosti, jeho vztahy a souvislosti

Ivo Pospíšil

Jan Zouhar představuje v kontextu české a středoevropské filozofie osobnost organicky propustující estetiku, dějiny umění a vědy o umění, tedy oblasti, které jsou přímou nebo nepřímou součástí filozofie, byť se z ní již dávno osamostatnily. Ostatně zliterárnění filozofie jako program zkoumání jevů a osobností na hraně krásné slovesnosti a filozofického uvažování projevil již ve své analýze sekularizačních procesů v české literární kultuře (1895–1938) a Nietzscheho vlivu v české literatuře a umění. To je velmi podstatné a vychází to i z jeho původního studia bohemistiky a filozofie. V tom vlastně pokračoval na různých úrovních, ať se již zabýval českou filozofií meziválečnou i dřívější, T. G. Masarykem, Janem Patočkou, Martinem Heideggerem a českou filozofií, tradicemi české filozofie, Jiřinou Popelovou, českou otázkou nebo problémem malého národa. Do mezigeneračního *Sborníku třinácti*, který jsem zorganizoval a editoval, ostatně příznačně přispěl klíčovou studií *Nesamozřejmost národa a nesamozřejmost filozofie*.¹

Česká filozofie prošla za poslední tři desetky let značným vývojem a posílila již dříve utvářenou tendenci „zliterárnění“: přesně to je plocha, která odpovídá Zouharovu naturelu. Literatura je pramenem filozofie a česká filozofie, která nemá – podle mého názoru – systémový ráz, se často vyvíjela z estetiky jako jedné své součásti, ale také z reflexí literárněkritických a obecně literárněvědných. Zouhar kultivuje nejen „filozofii“ české literatury a literární ráz české filozofie, ale bere v úvahu i literaturu země, v níž krásné písemnictví hrálo a snad dosud i hraje klíčovou úlohu – Ruska, navazuje tak na brněnského filozofa a rusistu Lubomíra Nového (1930–1996). Z této souvztažnosti do jisté míry těžily i naše stati z hodonínských konferencí o Masarykovi.² Asi byla jen náhoda, že po dvou virtuálních účstech na

1 Jan Zouhar, *Nesamozřejmost národa a nesamozřejmost filozofie*, in *Sborník třinácti: mezi generacemi*, ed. Ivo Pospíšil, Brno: Jan Sojnek – nakl. Galium 2019, s. 191–212.

2 Ivo Pospíšil, *T. G. Masaryk a literárnost ruské revoluce*, in *Tomáš Garrigue Masaryk a ruské revoluce*, Hodonín: Masarykovo muzeum 1998, s. 5–13; T. G. Masaryk jako rusista, in *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, Hodonín: Masarykovo muzeum 2000, s. 88–99.

těchto konferencích a po publikacích dvou textů jsem už dále na podobné akce nebyl zván. Pojem „filozofie“ bývá často zneužíván ve významu „soubor obecnějších názorů na nějaký objekt“, například se mluvilo o „filozofii kupónové privatizace“. Sám filozofii pokládám za obecný základ všech věd směřující k utváření systémového uchopení celostní problematiky člověka ve světě a vesmíru. To je pojetí ambiciózní a tváří v tvář dnešním pohledům mladší generace filozofů asi dost naivní. Sama formulace „filozofie osobnosti“ je ovšem zpochybnitelná, ale berme to tak, že jde o obecné rysy osobnosti a v případě těch, kteří k tomu inklinují, také charakteristiku jejich „filozofie“ a osobnostní evoluce. Na to se právě postava T. G. Masaryka výborně hodí, neboť lze poměrně snadno sledovat vývoj jeho osobnosti ve smyslu obecných principů, event. jejich proměn, a sledovat tak vývoj jeho pojetí filozofie a obecných rysů vlastního oboru. Vzhledem k tomu, že Masaryk nebyl systémovým filozofem, nýbrž spíše umírněným eklektikem, jenž se snažil skloubit často protilehlé koncepce od platonství, křesťanství a zásad reformace³ k pozitivismu, a jinak spíše historikem filozofie a poněkud i filozofem dějin, sociologem, politologem, ale začínal jako estetik a literární historik a teoretik a projevil se také jako poučený rusista, může být takový pohled dosti barvitý.

V poslední době se Masaryk – jistě také v souvislosti s různými výročími, včetně 100. výročí vzniku Československa a také univerzity, jež nesla jeho jméno jako žijící osoby, a permanentním sporem o náboženskou, národní a obecně lidskou identitu – dostal do centra pozornosti odborné i populární literatury. Bylo to také proto, že Masarykovo dílo stálo a stojí v této souvislosti na křižovatce problémů současného světa a řada badatelů včetně Jana Zouhara to dobře pochopila. Uvádíme v této souvislosti také jednu z posledních publikací Františka Kautmana (1927–2016) o národní identitě: Kautman jako člověk složitého osudu, muž, s nímž jsem se od 90. let minulého století pravidelněji stýkal a vedl různé hovory, si hluboce uvědomoval přelomovost dnešní doby a mnohé z toho intuitivně antcipoval svými tématy, ať již to byla postava S. K. Neumanna, osobnost F. M. Dostojevského, Franze Kafky nebo metody ruských radikálních pozitivistů – tzv. revolučních demokratů. Jeho kniha o národní identitě se stala také jeho labutí písní, ale hlavně výzvou.⁴

3 Viz naši studii *Reformation, Counter-Reformation, and Baroque in European Literatures of the West and the East*, *Zagadnienia Rodzajów Literackich* LX, 2018, č. 4, s. 9–22.

4 František Kautman, *O českou národní identitu*, Praha: Pulchra 2015. Viz Ivo Pospíšil, *O českou národní identitu* (rec. knihy Františka Kautmana), *Proudy* 2015, č. 1: http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/fi_lologie/recenze/2015/1/pospisl_o_ceskou_narodni_identitu.php#articleBegin.

O Kautmanových klíčových dílech, včetně jeho beletrie, jsem napsal desítky recenzí a statí, zde se vracím jen k některým syntetickým studiím, neboť jsem si nejvíce cenil obrovitého problémového rozpětí jeho tvorby a umění jít proti proudu a nezalíbit se všem.⁵ Není překvapující, že mezi klíčové osobnosti českého myšlení řadil Kautman Masaryka, Šaldu, Patočku, ale také spisovatele Egona Hostovského, který vynikl právě tím, že se uměl nezalíbit takřka všem. Právě ve zmíněné úvaze o genologii uvedl Kautman i svůj postoj k svému předmětu takto: „Takže posléze docházíme k zpochybnění charakteristiky recenzovaného Pospíšilova díla jako ‚labutí písneň‘. ‚Labutí písneň‘ bývá považována za projev čehosi zanikajícího, co snad bylo ve své době živé a podnětné, postupně se však nenávratně propadá do minulosti. Ačkoliv jsem pesimista (v době, kdy bohužel pesimismus splývá s realismem), nemyslím, že literární věda zanikne (pokud lidstvo přežije), podobně jako nezanikne ani literatura. Jistě obě budou omezeny na stále se zmenšující okruh lidí – stanou se záležitostmi elit. Ale tyto uzavřené enklávy ‚nadšenců‘ projeví možná větší životaschopnost a rezistenci než společností preferovaní vědecko-techničtí výzkumníci, příliš utilitárně se podrobující aktuálním ekonomickým a politickým zájmům.“⁶

Pokud jde o dnes tolik kontroverzní téma národní identity, došel Kautman k tomuto sebereflektujícímu vyjádření: „Je zřejmé, že naše polistopadová demokracie funguje tak, jako by chtěla svět přesvědčit, že si vládnout neumíme [...] Ač nemáme výrazné politické osobnosti, žijeme iluzi, že vedoucí funkce je z nich udělá. Tak se vždycky formovaly autoritativní režimy [...] Náš polistopadový vývoj ukázal, že v tomto směru jsme na sobě příliš nezpracovali.“⁷ Snad až tak dlouho slibovaná publikace Kautmanových deníků poodhalí celistvý rozměr jeho osobnosti.⁸

5 To ostatně doložil i svým zájmem o literární žánry reflexí mé knihy z konce 90. let minulého století. Viz František Kautman, *Genologické a metodologické úvahy* (Poznámky ke knize I. Pospíšila *Genologie a proměny literatury*, Brno 1998), *Opera Slavica* X, 2000, č. 1, s. 10–21. Z některých mých studií o F. Kautmanovi: *Osobnost Františka Kautmana a jeho Román pro tebe, Slavica Occidentalis*, tom 589, Poznaň 2002, s. 145–154. *Odna sredneevropejskaja sud’ba* (František Kautman kak literaturoved i belletrist), in *Comparative Cultural Studies in Central Europe*, eds. Ivo Pospíšil – Michael Moser, Brno: Ústav slavistiky FF MU 2004, s. 175–191. *Dílo Františka Kautmana jako metodologické přemostění*, in Ivana Lorencová – Michal Novotný (eds.), *Věda a technika v Československu v 60. letech 20. století*, Praha: Národní technické muzeum 2011, s. 341–347. *Plynutí a ukotvení v díle Františka Kautmana*, in *Na trnitých cestách života a tvorby*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného u příležitosti životního jubilea Františka Kautmana (Praha, 25. ledna 2012, Národní knihovna České republiky), eds. Míluša Bubeníková – Radka Hříbková, Praha: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna 2015, s. 15–34. In memoriam František Kautman, *Stephanos* (Moskva) 2016, č. 6, s. 288–294.

6 František Kautman, *Genologické a metodologické úvahy...*, s. 21.

7 František Kautman, *O českou národní identitu...*, s. 605.

8 Viz sb. *Na trnitých cestách života a tvorby...*, c. d.

Cluster témat, jimiž se po celý život zabýval F. Kautman, je blízký i badatelskému okruhu Jana Zouhara, stejně jako osobnostem, jimiž se oba zabývali, včetně T. G. M. Právě on přitahoval svou moderností, tedy tím, co toto slovo původně znamená, tedy nyní existující, dnešní, aktuální, později také současný, tekoucí, proudící, z franc. moderne, lat. modernus, od modus, modo = ihned, takto, tímto způsobem, ještě později jako opozice k pojmům antický a středověký, také tradiční, např. moderní jazyky, tedy živé, oproti neživým, klasickým (u nás stará řečtina, latina), moderní umění ve významu nové, původní – oproti klasickému, tradičnímu. V případě T. G. M. bychom mohli jeho tematické okruhy a problémy označit za jednu z vln postsekularismu, tedy nové návraty a nové zhodnocování náboženské tradice.⁹ To souviselo i s formováním jeho osobnosti a její „filozofie“. Odtud jeho tíhnutí k literatuře, poezii, čtenářství i „rychlému čtení“, estetice, slovanskému fenoménu a Rusku a ruským kulturním a myšlenkovým jevům, ale také jeho celkové pojetí literárního umění a ruské literatury, oscilace mezi uměleckým realismem a modernou a směřování k uměřenosti a syntéze, kritika „přepínání“, odtud například i koncepce klíčivosti díla Maxima Gorkého jako mostu od klasiky k současnosti.¹⁰ Souvislosti utváření filozofie osobnosti však nejsou – a u T. G. M. ani nebyly – jednorozměrné. Ve stínu zůstává jeho často diskutovaný a ještě více tabuizovaný původ.

Vladimír Dunder (roč. 1971), známý svými kvalitními materiály, vydává pod pseudonymem David Glockner zajímavé prózy, např. thriller *Satanovo vejce* (Řitka: Daranus 2009), *Zlý sen* (Praha: Epocha 2010) nebo *Dvě: Když vás pronásleduje minulost jménem Mengele* (Praha: BVD 2013); právě on vydal atraktivní knihu, a to ve spolupráci s Dušanem Spáčillem, jenž s ním sdílí i copyright. Téma je výsostně delikátní, asi více pro Čechy než pro Slováky nebo Rakušany či Habsburky, téma vícekrát omílané spíše bulvárem, ale v podstatě respektované i jinde a spíše tutlané

9 Viz naše studie Politická a akademická objednávka v literární vědě a dvě témata: postsekularismus a ekfráze, in *Kontexty literární vědy VIII*, eds. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka – Lenka Paučová, Brno: Tribun EU 2018, s. 143–162. Panel: *Secularization, Desecularization, Postsecularism*, in <http://postsecularstudies.pl/Round-Tables.htmlx>. The Secular, the Sacral, and the Three Stages of the Postsecular in Russian Literature: The Past and the Present, *The Experience of Faith in Slavic Cultures and Literatures in the Context of Postsecular Thought*, eds. Danuta Sosnowska – Ewelina Drzewiecka, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2018, s. 178–188.

10 Viz Maxim Gorkij, Vynořování epoch z hlubin zapomnění, in Maxim Gorkij, *Něžná síla. Výbor z textů pro 21. století*, přel. Stanislava Špačková, Brno: Jan Sojnek – Galium 2018, s. 195–207. Jaroslav Burian, *Stanovlenije i razvitije žanra romana v tvorčestve Maksima Gořkogo*, eds. Marina Urtinceva – Ivo Pospíšil (převod s češského A. S. Matvejevoj), Nižnij Novgorod: Izd. Nižegorodského gosuniversiteta 2017. Jaroslav Burian (15. sentjabrja 1922 Česká Třebová – 7. ijulja Paríž 1980) – češskij rusist na grani epoch: neizbežnosť tret'jeho putí, in *tamtéž*, s. 5–15.

nebo prezentované jako nevhodné: původ T. G. Masaryka, přesněji řečeno dohady o jeho otci. Vždy se pochybovalo o tom, že by jeho otcem byl člověk spíše pologramotný, o tom, že by se s ním seznámila a vzala si ho jeho matka, německy mluvící osoba zběhlá v „panských“ věcech, inteligentní a relativně vzdělaná, a to v poměrně pokročilém věku. Spekulovalo se o více možnostech, včetně židovského statkáře Nathana Redlicha, u něhož Masarykova matka pracovala, čímž se mezi českými antisemity také vysvětloval Masarykův údajný filosemitismus. Masarykova matka Teresie Kropáčková (Kropaczek) byla o deset let starší než její manžel Josef/Jozef (psáno různě) Masárik (pravopisná změna byla provedena mnohem později) z uherké strany řeky Moravy ze slovenských Kopčan, panský kočí, který potom pozvolna stoupal ve služební hierarchii. I to ovšem autor spojuje s údajným Masarykovým otcem, jímž měl být sám císař František Josef I., i když jeho zdůvodnění různých peripetií jsou hodně krkolomná. Celá kniha je založena na sledování dokumentárních indicií svědčících o císařově otcovství, které dokládá i to, že svého levobočka neztrácel ze zřetele a pověřoval různé osoby dohledem nad ním a jeho rodinou. Těmi pověřenci byly různé osobnosti stojící blízko vídeňského dvora, včetně brněnského policejního ředitele Le Monniera a dalších – ti všichni i hodnostně stoupali a pohybovali se se svými profesními místy na místa pobytu císařova nemanželského syna, jenž se přes Brno dostává do Vídně a později dál. S tím jsou spojena také bádání prof. Otakara A. Fundy (roč. 1943), který měl v roce 1994 možnost ve Vídni studovat archivní materiály týkající se Masaryka i Františka Josefa I. včetně poznámky v diáři „Kropaczek erl.“ – rozuměj „erledigt“, tedy Kropáčková – vyřízeno (ad acta). Zkoumání DNA, údajně ze starých nepraných košil T. G. M., má hypotézu jeho původu ověřit. Není to pro nás ovšem téma nijak klíčové, spíše nás zajímá, nakolik tyto úvahy a pochybnosti zasáhly samotného T. G. M. a mohly se projevit ve formování jeho osobnosti. Autora knihy okolnosti Masarykova původu fascinovaly tak, že se snažil proniknout mlhou nejasností pomocí umělecké intuice ve tvaru románu.¹¹ Maska beletrie (zdá se mi, že jde opravdu o narativní masku, tedy masku fikce, za níž se může skrývat i nonfiction, jíž by se autor bez této masky asi neodvážil; tento postup se u nás od časů Ludvíka Součka blahé paměti docela ujal) rozvázala novináři ruce. O tom, že je Masaryk levobočkem císaře Františka Josefa I., už jako by nebylo pochyb: spíše jde o takřka detektivní pátrání mladého Masaryka po svém původu na Moravě a hlavně ve Vídni, kde se trochu překvapivě pohybuje

11 Viz naši recenzi: Levoboček: Původ T. G. M. tentokrát jako beletrie (Glockner, D. *Císařův levoboček. Historický román. Byl Masaryk kostlivcem ve skříni Františka Josefa?*, Praha: Euromedia Group 2018), *Proudy* 2018, č. 2: http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2018/2/pospisil_levobocek_puvod_tgm_jeho_beletrie.php#articleBegin.

v polosvětě velkoměsta, v temných zákoutích s mravně poněkud pochybnými existencemi. Objevuje se zde řada historických osobností a osob a autorovi už nestačí to, k čemu došel ve své literatuře faktu. Jsou tu různé narativní roviny a fantaskní motiv temného anděla Charlotty M., jímž vše začíná a také končí: tragický osud Masarykovy manželky, její deprese a duševní nemoc jsou výhodným rámcem poněkud fantasmagorického děje, v jehož vedení autor prokázal nejen znalost dobových materiálů, ale i značnou dávku fantazie a domýšlení.

Druhou okolností poodhalující jeden z důležitých aspektů Masarykovy osobnosti zpola zahalené některými interprety, např. Karlem Čapkem s jeho protestantizujícím obrazem Masaryka, je jeho milostný život, o němž pojednává kniha historika Petra Zídka.¹² Pro mě fascinující je již přetištění jízdního řádu vlaků na trati Brno–Jihlava. Tam někde se nachází, docela nedaleko Brna, stanice Tetčice, kde byl za první Československé republiky přednostou Jan Sedlmayer, manžel Oldřišky Veroniky Michálkové, která přišla na svět 4. července 1884. Její matkou byla teprve sedmnáctiletá Františka Michálková, otcem tehdy devatenáctiletý Karel Drápal. Dítě se narodilo jako nemanželské, ale nestihl je osud většiny nelegitimních potomků: otcovi rodiče se snažili finančně pomoci. Karel Drápal se pak pod uměleckým jménem Karel Želenský (1865–1935) stal – po letech v kočovné herecké společnosti – na třicet let členem pražského Národního divadla – jako herec a později i režisér; odkazy na něj lze najít v každé české tištěné nebo internetové encyklopedii: do jeho široké rodiny z prvního manželství patří i známý herecký klan Prachařů. Život nelze spoutat a souvislosti jsou někdy překvapivé.

Oldra Sedlmayerová (1884 Kuřim – 1954 Poděbrady) se stala známou spisovatelkou, vydala básnické sbírky, rozhodně však nikoli prvního řádu (kromě vzpomínek na Masaryka a oslavných textů o něm to byly knihy pro děti a mládež a vzpomínky na F. X. Šaldu). Žena, která se provdala za státního zaměstnance pod penzí, jenž jí tak dával základní existenční jistotu, toužila vyniknout. Dostala se do blízkosti T. G. Masaryka sice náhodou, i když ne zcela, ale dokázala toho perfektně využít. Poměrně brzy se angažovala v politice, nejdřív v ženském hnutí, pak v Sokole a YWCA, psala básnické sbírky, byla členkou Pokrokové strany, Realistické strany (Masaryk) a strany národně sociální, tedy stran reformistických a sociálně zaměřených. Zdůvodňovat, proč roku 1928 T. G. Masaryk (1850–1937), tehdy

12 Viz Knihy mesiaca Iva Pospíšila: Filozofie lidského života (Etela Farkašová: *Obloha plná odlietajúcich vtákov*. Transocius, Liptovský Mikuláš 2016). Prezident a vášeň: odvrácené strany jednoho milostného vztahu (Petr Zídek: *Utajená láska prezidenta Masaryka Oldra Sedlmayerová (1884–1954)*. Euromedia Group – Knižní klub, edice Univerzum, Praha 2017), *Romboid* 2018, č. 1–2, s. 158–163.

osmasmdesátiletý, vášnivě vzplanul k nepřilíš hezké ženě již v té době nemladé, nemá smysl, a asi ani moravský rodák Sigmund Freud by tu příliš nepomohl: ale byla to fyzická láska nebývalé síly, v níž prezident zcela ztratil jakékoli zábrany a vyjadřoval se v korespondenci zcela otevřeně, až neskutečně věcně a konkrétně. Vztah byl sice veřejným tajemstvím, ale psát o něm bylo zapovězeno (novináři to nemohli nerespektovat) a do jeho tajů byli zasvěceni jen ti nejbližší, zejména ti, kteří zprostředkovávali intimní schůzky. Velkou odpůrkyní poměru byla Masarykova dcera Alice, a ta byla asi pravou příčinou, že prezident tento vztah jednostranně ukončil, řekl bych poněkud brutálním způsobem: svou bývalou milenkou odmítal přijímat a nereagoval ani na její dopisy. Tak v jistém smyslu zopakoval svůj raný příběh rozchodu s láskou svého mládí, dcerou českého vídeňského profesora Aloise Šembery poté, co si v Německu našel svou budoucí americkou manželku.¹³ Láska mezi Masarykem a Oldrou vzplanula 16. července 1928 v Lánech. Milostné sblížení usnadnila jistě i nepřítomnost zmíněné dcery Alice. V dopise o tom Masaryk píše (vše cit. podle recenzované knihy):¹⁴ „Byli jsme jak mladí zajíci – já jsem se nerozmýšlel – hned! – Ale bylo to pěkné, pamatuješ, to poprvé – tys byla taková rezervovaná – pěkné!“ Jinde: „Ten divan takový nešikovný.“ Zase jinde – Masarykův dopis z 13. srpna 1931: „Vždyť to byla hned na začátku ta nebývalá slast, že jsem Tě hned a samozřejmě vzal a Ty mne – pamatuješ na naše první objetí v L.? Vidím ten nešikovný divan v té první světnici, kde jsem, podle svého listu Tobě, nemohl se dostat k Tvému čelu a ke Tvým sladkým rtům – zavedl jsem Tě do světnice vedle a tam jsme ulehli na posteli. Ale neměli jsme praxe, stalo se, že přišla paní Škrachová. (Snad od té chvíle mají podezření?)“ (s. 124). Nešlo jen o fyzický vztah: Masaryk ho bystře převedl na vztah intelektuální: spisovatelka zprostředkovávala jeho články do tisku, zejména do *Lidových novin*, byla zde spisovatelská spolupráce, i když prezident měl o intelektuálních schopnostech své milenkou jisté pochybnosti. Místa setkání byla různá: často to byl pražský hotel Esplanade. Autor Petr Zídek si dal tu práci a sám prošel někdejší Masarykovu trasu z Hradu: cesta to není krátká ani pro relativně mladého člověka. Masaryk tehdy chodil z Hradu do hotelu, kde na něho čekala milenkka, poté často pokračoval do vily bratří Čapků. Byl to zdatný jezdec a také, jak vidno, chodec. Masaryk se tu jeví jako člověk vášnivý, ale i pragmatický: znovu to dokládá jeho známý svár, který určoval jeho životní kroky, tedy vášeň a souběžně snaha ji neustále zvládat,

13 *Nechte mne zapomenouti na sny mé. Korespondence T. G. Masaryka se Zdenkou Šemberovou*, ed. Marie Krulichová, Praha: Česká expedice – Riopress 1996.

14 Petr Zídek, *Utajená láska prezidenta Masaryka Oldra Sedlmayerová (1884–1954)*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub 2017.

potlačovat. To ovšem předpokládá i jistou míru bezohlednosti – tu ostatně účast ve špičce veřejného, politického života nutně předpokládá. Hodně je tu o druhořadě, leč tížádostivé spisovatelce, málo o jejím tichém manželovi, jenž vše trpěl, a pokud nebyl slabomyslný, musel o všem nebo aspoň o něčem vědět. Malí, všední, nicotní lidičkové, kteří chodí do práce a živí rodiny a kteří jsou ovšem skutečnou solí země, však obvykle slovo nedostávají.

U Masaryka, stejně jako u některých jiných klíčových postav, je vždy nebezpečí, že se sklouzne k oslavě. Tomu se v řadě případů autoři úspěšně a jistě programově vyhýbali. U Masaryka tak také začali, ale postupně se situace měnila. Je věcí názoru, jak prezentovat Masarykův vstup na českou Karlovu univerzitu v 80. letech 19. století: jistě, vnesl tam nové proudění, diskusi, jistě se jako mladý extraordinarius stal modlou studentů ve srovnání se starci, kteří byli možná studení, možná i nabubřelí, zvyklí na oslavování a nepřipustnost určitých debat, možná i na tabuizaci některých témat a názorů.¹⁵ Nevím, jestli takoví opravdu byli a zda všichni, ale tak se to v rámci Masarykovy biografie traduje, určitě definitivně od Čapkových *Hovorů*. Výzvy k diskusím, novým nápadům, jsou jistě užitečné a nezbytné, ale není s tím také spojena předpokládaná rychlost, schopnost bystře reagovat a takticky kalkulovat (vnášení politického, mediálně podbarveného uvažování do strnulé akademické vědy), a tudíž jistá povrchnost – oproti starým „rakouským“ profesorům? Tu se již plnou silou projevila ona „modernost“, tedy něco plynoucího, současného, novodobého, přístup spojený s rychlou a nečekanou reakcí, ale nutně méně podložený dlouholetým badáním. Ona stálá připravenost diskutovat s kýmkoli o čemkoli – to se žádá i dnes. Opakuje se to pak v různých variacích: podobně to bylo například s proslulými voty separaty v případě brněnské habilitace slavného Romana Jakobsona.¹⁶ Stačí se opravdu začíst do dokumentů doby, aby člověk neměl jednoznačný názor a začal pochybovat o jediné pravdě a tzv.

15 Viz I. Pospíšil, Glosa o dějinné spravedlnosti. *Proudy* 2017, 1: http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/revue/ceterum/2017/1/pospisl_glosa_dejinne_spravedlnosti.php#articleBegin.

16 Viz naše studie Rasanz und Feingefühl: Zum Phänomen Mitteleuropa in der Zwischenkriegszeit, in *Litteraria Humanitas XI. Crossroads of Cultures: Central Europe, Kreuzwege der Kulturen: Mitteleuropa, Křižovatky kultury: Střední Evropa, Perekrestki kul'tury: Srednjaja Jevropa*, ed. I. Pospíšil, Brno: FF MU, Ústav slavistiky 2002, s. 265–278. Brněnská sud'ba Romana Jakobsona v prizme vota separata, in *Pytannja literaturoznavstva*, Černivcy, vypusk 94, 2016, s. 68–81. Viz i naši rec. na novou edici, skvělou monografickou studii a publikaci exilové diskuse: Dílo překvapivě aktuální, zrcadlící dějiny, dobu i osobnost: idea národa, nebo demytizující realistické prázdno? (Jakobson, Roman: *Moudrost starých Čechů. Komentovaná edice s navazující exilovou polemikou*. Eds. Tomáš Hermann – Miloš Zelenka. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Pavel Mervart 2015, 384 s.), *Kontexty literární vědy V*, eds. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka, Brno: Tribun EU 2015, s. 143–148.

moderní vědě. Týká se to i proslulého střetu Josefa Durdíka (1837–1902) s mladým Masarykem. Masaryk vyrostl na polemice (vzpomeňme na jeho *Českou otázku* nebo *Otázku sociální*, vždy jde zpočátku o polemiku; jeho *Russland und Europa* je publikace rozsáhlá, po úplném vydání v roce 1995 německy a 1996 česky jsou to tři díly; připomíná místy podrobné analytické zápisky z četby primární a sekundární literatury než léta promyšlenou syntézu – a vznikla, jak sám uváděl, z popudu četby Dostojevského, jistě i lipského nakladatele Diederichse, tedy i jako nakladatelský záměr). Jako člověk velmi brzy finančně nezávislý si Masaryk mohl dovolit nezávislost na mnoha osobách, snad kromě několika, navíc dost liberálních, stejně jako jeho generačně blízcí nebo i podstatně mladší, například V. I. Lenin (1870–1924): oba vycházeli z podobných intelektuálních pramenů, byť se jejich názory často ostře odlišovaly, jistě nikoli realismem, ale vztahem k náboženství a filozofickému idealismu. (Bylo by asi třeba znovu důkladně kriticky přehlédnout obě známé monografie Zdeňka Nejedlého.) Josef Durdík byl spíše zakladatel a syntetik, vládl samozřejmě němčinou, ale také skvěle češtinou – na rozdíl od Masaryka. Nikoli Masaryk, ale Durdík byl autorem první české estetiky a první české poetiky (*Všeobecná aesthetika*, Praha: I. L. Kober 1875; *Poetika jakožto aesthetika umění básnického*, Praha: I. L. Kober 1881) – to je zásluha, kterou žádná Masarykova práce nepřekonala. Po knihovnách je Durdíkových spisů mnoho: psal o svých oblíbených spisovatelích, třeba Byronovi, a především byl Masarykovým starším kolegou coby historik filozofie (*Dějepisný nástin filosofie novověké od Descartesa až po Kanta*, Praha: Fr. A. Urbánek 1878; je i autorem dějin řecké filozofie, 1892), napsal i vícekrát reeditovanou studii o Byronově dramatické básni Kain (*Cain*, 1871), ale také o J. S. Millovi, napsal traktát o kalilogii čili o výslovnosti (1873, reeditováno M. Komárkem v olomoucké Votobii r. 1997), studii o charakteru (*Karakter*, 1873, vícekrát reeditováno), vydal německou práci o Leibnizovi a Newtonovi v Halle; literární pozůstalost čtyř Durdíků sestavil roku 1961 Jan Wagner, knihu o Josefu Durdíkovi jako historikovi filozofie napsal a vlastním nákladem vydal E. Vejvoda roku 1938, prostě ani Durdík není zapomenut a zdá se, že se k jeho „staromódním“ textům znovu vracíme. Jak to kdysi napsal M. Bachtin: každý obsah vložený do literatury může prožít ve „velkém čase“ svůj svátek vzkříšení.¹⁷

Také Masarykovo vnímání českých rukopisných falz bylo zajímavé; vždy prý měl pochybnosti. Když se však podíváme na jeho vztah k Zdence,¹⁸ dceři českého

17 M. Bachtin, K metodologii literaturovedení, in *Kontext 1974*, Moskva 1975, s. 212: „Нет ничего абсолютно мертвого: у каждого смысла будет свой праздник возрождения.“

18 Iveta Jeřábková, *Zdeňka Šemberová a její život, 1841–1912*. Bakalářská práce, Praha: PedF UK 2010. <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/90820/>.

vídeňského profesora Aloise Vojtěcha Šembery (1807–1882), uštváného českou „vlasteneckou“ společností k smrti, má už průzračná čistota jeho osobnosti trhliny. Nejde jen o to, jak se Zdenkou poněkud „zametl“ a zklamal její naděje, to mu rozhodně nelze jednoznačně vytykat, bylo to jeho právo: byla starší a hodně inteligentní, což mohlo mladého Masaryka přitahovat, byla tak trochu jeho starší sestrou, ale možná i trochu – zvláště když byla v korespondenci nervózní a také trochu naléhavá až agresivní – odpuzovat. Je to věc názoru. Nicméně faktem zůstává i to, že tehdy jako odpůrce rukopisných falz (mimořádně ta jsou stále i dnes předmětem diskusí, i když hodně ztlumených) veřejně nevystupoval. Zdenka Šemberová mu to v posledním dopise, v době, kdy už šlo nikoli o epistolární koketérii s nadějí na intimní vztah alespoň z její strany, připomíná:

Ctěný pane, děkuji Vám za dvojí neočekávanou vzpomínku. Potěšena ovšem ní býti nemohu, neb mně živě na mysl uvádí přemnohé hrubé osobní urážky, kterými jako šípem jedem napuštěným usmrčen byl ctihodný kmet – otec můj. V smutné oné době osočování osobního nejednou mně řekl: „Kdyby mně jen jeden spisovatel učeně dokázal omyl mého bádání aneb náhledu, byl bych mu povděčen za to – to se ale neděje, jen osobně mne tupěji a tím chtějí zvítěziti nad pravdou.“ Proč aspoň před pěti roky nevystoupil jako nyní učený pan profesor Gebauer proti nyní – zesnulému. Vždyť již tenkrát oba spisy byly vyšly tiskem a byly již tenkrát jako nyní věci „chatrné, jež před světlem vědy obstáti nemohly“. Proč? Zvěčnělý odpověděti nemůže. Jen aby staročeské gramatice se nedostalo místo vavřínu vítězství – trní zneuznání! Jest pramálo těch právo majících k posouzení toho, co má býti dokázáno pouhou gramatikou staročeskou. – Nevědomých, zaslepených křiklounů, fanatiků jest ale na tisíce – bohužel, a lehce se vyřknouti může soud dle: vox populi, vox dei. Jestlipak nyní vystoupí pan profesor Mašek proti panu profesoru Gebauerovi tak, jako byl drze proti krajanu a příznivci svému se ozval? Jak se celá žurnalistika česká zachovala k mému otci, zaznamenáno jest dle smutné pravdy v úvodu k Libušině soudu. Uložil jen mnohé velezajímavé listy od stejně s ním pravdu hájících. Jest mezi nimi těmi dopisy i jeden od – Vás. Nynější hlásatel nepravosti Rukopisů v neomylné účenosti své nemá zapotřebí přisvědčujících listů, bude mu věřeno, vždyť se nejmenuje A. V. Šembera, který sepsal „chatrné věci, jež před světlem vědy obstáti nemohly“. Račte prominouti, že jsem se rozepsala obšírněji, než jsem vlastně oprávněna. Poroučí se Vám, ctěný pane, Z. Šemberová. (Vysoké Mýto, 18. 2. 1886)¹⁹

Kdykoli jdu po Berggasse v IX. vídeňském okrese, zastavím se u čp. 20 („zeleň dům“), kde Šemberovi kdysi bydleli a kde se na dálku i nablízko odehrávalo drama nerozvinuté lásky, jehož protagonisté si v tom možná nerozuměli, a musím myslet na Zdeniny hořké dopisy. Přímou naproti stojí dům čp. 19 s muzeem

¹⁹ *Nechte mne zapomenouti na sny mé...*, s. 129–130.

Sigmunda Freuda, jehož expoziční je nyní doplněna z pozůstalosti brněnské rodačky Evy Rosenfeldové (1892–1977): možná právě on by jejich vztah nějak vysvětlil, jistě po svém. Habent sua fata nejen libelli, ale také homines. Posuzovat zvnějšku a s časovým a prostorovým odstupem mezilidské vztahy je nemožné a soudit nesmyslné. Zůstávají spekulace, alternativy pohledů, pocity a dojmy. Z těchto skutečností vzniká poněkud jiný obraz mladého Masaryka: spíše praktického taktika, který nešel do svých bojů bezhlavě, ale s rozvahou, a počítal se společenským kontextem a s jinými faktory a myslel na svoji další odbornou i soukromou životní dráhu ze vztahového aspektu: ostatně řadu těchto věcí nepřímo, neteleologicky v *Hovorech* Čapkovi svěřuje. Snad právě zde se rodil Masaryk-politik, počítající s veřejným míněním a komunikačními prostředky, jež ho tvarují; tehdy to byly noviny. Zůstává tu mnoho zastřehného, nedořečeného, možná záhadného – a tak to má zůstat: člověk by neměl být ve všech svých motivech a skrytých pohnutkách odhalen až do konce, měl by mít své velké nebo malé tajemství.²⁰

Literatura

- Jeřábková, I.: *Zdeňka Šemberová a její život, 1841–1912*. Bakalářská práce, Praha: PedF UK 2010.
- Kautman, F.: *O českou národní identitu*, Praha: Pulchra 2015.
- Na trnitých cestách života a tvorby*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného u příležitosti životního jubilea Františka Kautmana, eds. M. Bubeníková – R. Hříbková, Praha: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna 2015.
- Nechte mne zapomenouti na sny mé. Korespondence T. G. Masaryka se Zdenkou Šemberovou*, ed. M. Krulichová, Praha: Česká expedice – Riopress 1996.
- Pospíšil, I.: Reformation, Counter-Reformation, and Baroque in European Literatures of the West and the East, *Zagadnienia Rodzajów Literackich* LX, 2018, z. 4, s. 9–22.
- Pospíšil, I.: T. G. Masaryk a literárnost ruské revoluce, in *Tomáš Garrigue Masaryk a ruské revoluce*, Hodonín: Masarykovo muzeum 1998, s. 5–13.
- Pospíšil, I.: T. G. Masaryk jako rusista, in *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, Hodonín: Masarykovo muzeum 2000, s. 88–99.
- Zidek, P.: *Utajená láska prezidenta Masaryka Oldra Sedlmayerová (1884–1954)*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub 2017.
- Zouhar, J.: Nesamozřejmost národa a nesamozřejmost filozofie, in *Sborník třinácti: mezi generacemi*, ed. I. Pospíšil, Brno: Jan Sojnek – nakl. Galium 2019, s. 191–212.

20 Podrobněji a v širších souvislostech epistolární kultury o korespondenci T. G. M. a Z. Šemberové v tematickém panelu viz v naší studii: Dopisy jako svědectví životní křižovatky (Korespondence Tomáše Masaryka a Zdenky Šemberové), *Philologia* (časopis Ústavu filologických štúdií PedF UK Bratislava) XXVII, 2017, č. 2, s. 21–34.

Abstract

T. G. M.: The Problem of the Philosophy of Personality, Its Relations and Contexts

The presented contribution analyses – in the context of Jan Zouhar's research scope and also on the background of the professional interests of the immortalized František Kautman (1927–2016) – the 'philosophy' of T. G. Masaryk's (1850–1937) work. At the beginning, there are new publications on his alleged origin from the family of the Austro-Hungarian monarch, further their fictionalization, the investigation of his late sexual life and, last but not least, the flow of his juvenile correspondence with Zdenka Šemberová (1841–1912). For her, this communication was full of erotic and intellectual hopes which were not fulfilled and led to her lifelong loneliness and resignation, especially after the death of her father Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), professor of Vienna Slavonic studies, one of the first opponents of the medieval authenticity of the legendary Czech Manuscripts, all of this on the background of the life of the university and Czech Vienna, where they both lived, and the adjacent Moravia. Masaryk, with his weak knowledge of standard Czech, Šemberová, at that time already a mature lady, record in their correspondence the course of their lives, their opinions, readings, and document their intellectual maturing. Their correspondence represents evidence of the lives of both: Masaryk was gradually becoming a scholar and mainly a politician, and understood their correspondence, from which Zdenka expected also an amorous fulfilment, as a mere practical exercise in stylistics and a confrontation of opinions. Their correspondence throws a new, not always favourable light on the youth of the future Czechoslovak president. Already there, the elementary features of his personality were taking their shapes.

Keywords

philosophy of a key personality, origin, love flare, correspondence as evidence of life crossroads

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky, Filozofická fakulta MU

Arna Nováka 1, 602 00 Brno

ivo.pospisil@phil.muni.cz